

INHOUD

Voorwoord	7
1 Poetin de spion	9
2 Poetin de rover	15
3 Poetin de macho	22
4 Poetin het kind	29
5 Poetin de onderdrukker	36
6 Poetin de imperialist	45
7 Poetin de strateeg	54
8 Poetin de oorlogspresident	61
Verantwoording	71
Biografieën gasten en verder lezen	73

VOORWOORD

In augustus 1999 werd Vladimir Poetin premier van de Russische Federatie en toen Boris Jeltsin op oudjaarsavond van dat jaar aftrad volgde Poetin hem op als president. Sindsdien heeft hij de touwtjes stevig in handen en schuwt hij geen middel om dat zo te houden en zichzelf te verrijken. Van 2008 tot 2012 was hij even premier, maar niemand die eraan twijfelde dat hij nog steeds de macht had. Na een grondwetswijziging werd hij weer president.

Lange tijd bestond er in het Westen en dus ook in Nederland een zekere ambivalentie tegenover Poetin. In het begin van zijn regeerperiode leek hij de liberalisering van Jeltsin in stand te houden. De Koude Oorlog was voorbij en de Russen zouden steeds meer op ons gaan lijken. Dat wilden we in ieder geval graag geloven, Poetins maatregelen om het maatschappelijk middenveld en de vrije pers langzaam buitenspel te zetten en zijn invallen in Georgië en de Krim ten spijt.

Met de inval in Oekraïne op 24 februari 2022 veranderde dat beeld definitief. De wereld moest onder ogen zien wat enkele moedige activisten en analytici altijd al hadden gezegd: deze voormalige KGB-spion deinst voor niets en niemand terug en is vastbesloten Rusland zijn plaats op het wereldtoneel terug te geven. Nadat de schellen ons van de ogen waren gevallen, groeiden ook onze nieuwsgierigheid en ons verlangen naar verklaringen voor het gedrag van deze man. Hoe kan het dat wij hem zo lang verkeerd hebben ingeschat?

De invloed van zijn arme jeugd, zijn opleiding bij

de KGB, zijn eerste stappen op het politieke pad in Sint-Petersburg, zijn omgang met tegenstanders, zijn visie op de Russische geschiedenis: deze zaken zijn allemaal van belang om zijn handelswijze bij Ruslands oorlog tegen Oekraïne te verklaren. In het najaar van 2022 heb ik zeven gasten met verschillende expertises mogen interviewen voor de podcast *Wie is Poetin?* Aan de hand van cruciale scènes uit het (politieke) leven van Poetin schetsten deze experts Poetins ontwikkeling en werkwijze.

Geïnspireerd door het succes van deze podcastreeks en de vele positieve reacties ontstond het plan om de inzichten uit de verschillende afleveringen weer terug te vertalen naar het papier. In dit boekje is Vladimir Poetin gevat in drieënvijftig vragen en antwoorden, gelardeerd met eenentwintig biografische sleutelmomenten.

Simon Dikker Hupkes

Gastheer van *Wie is Poetin?* en redacteur bij Uitgeverij Atlas Contact

POETIN DE SPION

5 december 1989. Het is een koude nacht in het Oost-Duitse Dresden. Maar in het kantoor van de beruchte Sovjetveiligheidsdienst aan de Angelikastrasse is het warm. KGB-agenten zijn dag en nacht bezig met het verbranden van twaalf vrachtwagens aan verzameld vertrouwelijk materiaal.

Het zijn de jaren van glasnost en perestrojka. In een ongekend tempo breekt de Sovjetsamenleving open. Hierdoor is een maand eerder de Berlijnse Muur gevallen. En nu heeft de onrust ook Dresden bereikt. Een woedende menigte verzamelt zich voor het KGB-kantoor. Inmiddels heeft de verbrandingsoven het begeven. Stapels compromitterend materiaal liggen voor het oprapen. Dienstdoende commandant van dat moment, Vladimir Poetin, weet dat ze veruit in de minderheid zijn. Hij vraagt om hulp bij het opperbevel van het Sovjetleger. Het antwoord laat hem totaal ontgoocheld achter: 'We kunnen niets doen zonder orders uit Moskou. En Moskou is stil.'

Poetin herpakt zichzelf en loopt met een stalen gezicht naar buiten. In vloeiend Duits verkondigt hij aan de menigte dat ze zwaarbewapend zijn en klaar om te schieten. En wonder boven wonder: zijn bluff werkt en de menigte vertrekt.

Vraag 1: Wat was het belang van dit moment voor Poetins carrière?

Er bestaan verschillende versies van dit verhaal. Maar wat al deze versies delen, is dat Poetin dreigt met geweld, dát

is wat hem redt uit deze situatie. Poetin ontdekt op dit moment ook dat Moskou stil blijft, en neemt zich voor dat dit nooit meer zal gebeuren als hij ooit machthebber is. Het zou ook het moment geweest kunnen zijn waarop Poetin zich realiseerde dat hij meer vrienden nodig had – een machtsbasis waarop hij verder kon bouwen. Hoewel Poetin ontgoocheld is door het gebrek aan steun vanuit Moskou, blijft hij loyaal aan de Sovjetstaat. Hij besluit zijn leven niet in een ander land op te bouwen, zoals veel anderen misschien hadden gedaan. Hij wil een sterkere Sovjet-Unie bouwen, of een sterker Rusland.

Vraag 2: In zijn jonge jaren was Poetin actief voor de KGB. Wat was dat voor organisatie?

KGB staat voor *Komitet gosedarstvennoj bezopasnosti*, het comité voor de staatsveiligheid. Dus eigenlijk gewoon de geheime dienst. De dienst stond in de Sovjet-Unie onder controle van het politbureau, dus van de regering. Het politbureau bepaalde wat de KGB'ers deden. Zo waren ze onder meer als spionnen actief in het Westen, brachten ze mensen om zeep die hun onwelgevallig waren en voerden ze de repressieve maatregelen uit in de Sovjet-Unie. In wezen werden dus zowel de grote terreurdaden in het Westen als de onderdrukking in het binnenland geleid door de KGB.

Geheime diensten hebben altijd een cruciale rol gespeeld in de Russische geschiedenis. De geheime dienst wordt vaak gezien als een van belangrijkste machtsinstrumenten van de Russische regering of leider. In Rusland bestaan er meerdere veiligheidsdiensten, naast de KGB bijvoorbeeld de militaire inlichtingendienst GROe. En er is altijd veel concurrentie tussen de diensten. Er zijn legio voorvallen bekend van Russische spionnen die plotseling

zakendeden met een officier die bleek te werken voor een andere veiligheidsdienst. Zo kon een spion van de KGB in Oost-Duitsland een spion van de Russische landmacht tegenkomen, of een spion van de Russische luchtmacht in Finland. Dat maakte het erg ingewikkeld en zo ontstonden er eigen keizerrijkjes.

Maar de KGB was de allerbelangrijkste dienst. Het was altijd al een soort staat binnen de staat. Er waren verschillende afdelingen: een economische afdeling, een afdeling Buitenland, een afdeling Binnenland, een afdeling Contraspionage, enzovoort. Mensen wilden graag voor deze dienst werken, het was het hoogste wat je kon bereiken in de samenleving. De KGB stond zelfs boven het leger. Je diende er het vaderland – ‘moederland’ zeggen de Russen – en je kon een enorme carrière maken.

En precies dat zie je gebeuren bij de jonge Poetin. Hij was een jongen uit een heel eenvoudig milieu. Hij was straatarm, en hij wilde dáárbij. Het was het hoogst haalbare.

Vraag 3: Wat weten we over de KGB-opleiding en de werkzaamheden van een KGB-spion voor de val van de Muur?

Het woord ‘spion’ roept natuurlijk een heel spannend beeld op, maar eigenlijk was het grootste gedeelte van de KGB-opleiding betrekkelijk saai. Je zat in de schoolbankjes en leerde over zaken als de essentie van het communisme en de toekomst van het marxisme. Maar je kreeg ook handige vaardigheden aangeleerd, zoals het herkennen van vervalste documenten, hoe radio’s werken en hoe je satellietfoto’s moet interpreteren. Slechts een kleine groep van de KGB-spionnen kreeg een buitenlandse post, dat was echt een elitepositie. Dan kwam je bijvoorbeeld terecht op

een ambassade, als ‘militair attaché’ of ‘cultureel attaché’.

Hoewel het werk bij de KGB dus vrij breed was, was het voor werknemers zoals Poetin niet zo heel spannend. Slechts een klein gedeelte van de KGB was verantwoordelijk voor de eliminatie van tegenstanders. Dit gebeurde op een manier die we later ook veel bij Poetins regime zagen: met vergif. Dit was een typische KGB-methode, ze hadden zelfs een laboratorium waar ze hun eigen gif maakten.

Vraag 4: Hoe zat de KGB in elkaar en hoe veranderde dat toen Poetin aan de macht kwam?

Als spion bij de KGB vielen geld en macht te verkrijgen. Daar komt een bepaald soort mens op af, mensen zoals Poetin, die van nature wantrouwig zijn. Je kunt je voorstellen hoe het is om op een feestje te zijn waar iedereen elkaar omhelst en vrolijk gedag zegt, maar waar iedereen weet dat ze iets van de ander nodig hebben. Het was een circus van wantrouwen en Poetin heeft zich daar altijd erg in thuis gevoeld.

Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie verslapt ook de KGB. Er wordt in die jaren na de Koude Oorlog flink bezuinigd op de geheime diensten. Maar wanneer Poetin president van Rusland wordt, in 2000, brengt hij de veiligheidsdienst weer terug naar het centrum van macht. De KGB komt terug onder een nieuwe naam, de FSB. Het aantal agenten neemt toe en het is opnieuw een elitebaan, net als tijdens de Koude Oorlog. Poetin kent maar één wereld, die hij als spion heeft leren kennen: een van wantrouwen en misleiding.

Vraag 5: Wat deed Poetin precies bij de KGB?

Over Poetin doet een verhaal de ronde: hij was majoor van de KGB in Dresden, hij had dus een lage rang. Na de

val van de muur moest hij terug naar Rusland, waar hij een lullig baantje als taxichauffeur kreeg. En vanuit daar krom hij op tot de machtige president die hij nu is...

Dit is natuurlijk een mythe. De mythe van een eenvoudige man die ineens werd geroepen om in de politiek te gaan dienen. Of althans: om eerst hoofd van de FSB te worden, daarna de politiek in te gaan, en vervolgens president te worden.

Wat we zeker weten is dat Poetin gestationeerd werd in Dresden. Er wordt altijd gezegd dat Dresden een onbelangrijk stadje was in de DDR, maar het blijkt dat Dresden het centrum was van allerlei illegale activiteiten die de KGB in West-Europa organiseerde, en dan met name in West-Duitsland. Aanslagen op Duitse politici en industriëlen bijvoorbeeld, die allemaal vanuit Dresden werden gecoördineerd. En aangezien Poetin daar zat, wordt aangenomen dat hij daar een heel belangrijke rol in heeft gespeeld, al is daar onder historici ook discussie over. Was Poetin een onbenullige spion, of heeft hij een veel grotere rol gespeeld?

Vraag 6: Hoe belangrijk bleven Poetins oude KGB-maatjes voor hem toen hij eenmaal president was?

Er wordt altijd gezegd: eens een KGB'er, altijd een KGB'er. En wat blijkt uit boeken van verschillende Ruslandkenners is dat Poetin eigenlijk altijd voor de veiligheidsdienst is blijven werken en contacten heeft onderhouden met zijn vroegere maten. De mensen die hij kent uit zijn tijd bij de KGB zijn nu nog steeds zijn vrienden.

Dan hebben we het vooral over zijn medestudenten uit de KGB-opleiding in Leningrad, hele harde jongens. Zij waren niet zoals de 'softies' uit Moskou, die waren veel ontwikkelder, veel beschaafder. Poetins medestudenten

waren halve criminelen die in staat waren om hun eigen moeder te vermoorden. De Sint-Petersburgse KGB stond bekend als een keiharde tak van de veiligheidsdienst. Sint-Petersburg is een havenstad waar maffiabendes heel actief waren. Van daaruit was clandestiene export naar het buitenland mogelijk, je kon dus heel makkelijk geld naar buiten smokkelen. En dat spel hebben Poetin en zijn vrienden vervolmaakt, tot op de dag van vandaag.

Zijn vrienden uit die tijd hadden een soort belangenvereniging opgericht. Ze zijn nog steeds met elkaar verbonden en Poetin is de spil.

POETIN DE ROVER

Het is 1991. De Sovjet-Unie is uiteengevallen en Vladimir Poetin heeft zijn KGB-pak aan de wilgen gehangen. Althans, zo lijkt het. Hij vindt een baantje bij zijn voormalig mentor op de universiteit, Anatoly Sobtsjak. Inmiddels is Sobtsjak een rijzende ster in de politiek die tot burgemeester van Sint-Petersburg wordt verkozen.

Ook Poetin klimt snel op binnen het gemeentebestuur. Binnen een jaar benoemt Sobtsjak zijn pupil tot hoofd van de afdeling Buitenlandse economische zaken. En dan gebeurt er iets vreemds. Poetin is verantwoordelijk voor een ruildeal waarbij hij voor 100 miljoen dollar aan grondstoffen exporteert en voor dezelfde waarde aan voedsel importeert. De olie en het gas gaan het land uit. Alleen het eten voor de inwoners van Sint-Petersburg komt niet aan. Het enige dat arriveert zijn twee vrachtwagens met zonnebloemolie. Waar is deze 100 miljoen dollar gebleven?

Vraag 7: ‘De 100 miljoen dollar van Poetin’ staat bekend als zijn eerste grote slag. Waar is al dat geld gebleven?

Die miljoenen zijn in eerste instantie in de zakken van Poetin zelf beland en misschien ook wel in de kas van het clubje van zijn vrienden.

Je kunt je afvragen wat iemand met 100 miljoen doet. Je kunt het geld opnieuw investeren: in graan, zonnebloemolie en andere grondstoffen. En die verkoop je dan met enorme winst in het buitenland. Dit is het procedé dat Poetin heeft toegepast. Niet alleen in 1992 – het is ook